

és az azt követő évek mór lázadásainak leverésében. Az 1239–1277 közötti birtokadományokban azért térnek vissza a magyar nevek, s így születik a XIII. században formálódó aragón *középmességnak* („Caballeros de conquista” = „a hódítás lovagjai” nevet kapták!) egy izmos magyar eredetű csoportja.

A magyar–aragón kapcsolatok középkori történelmének – amely meglepő folyamatosságot mutat! – valószínűleg ez a legfontosabb és legszínesebb fejezete, amelyet Brachfeld jó érzékkel emelt ki az ismeretlenségből. Ez persze nem a véletleneken múlott! Brachfeld Olivér még 1930-ban Budapesten védte meg doktori értekezését a katalán széphistóriákban és balladákban található magyar témákról és motívumokról. E kutatás egyik fontos felfedezése a magyar tematika meglepő intenzitása a középkori, középkor végi katalán népi emlékezetben: a „magyar királylány”, a „magyar gróf”, a magyar herceg”, „Magyarország” (amely hol város, hol közeli provincia a katalán népi világképben) stb. utalnak erre. S kézenfekvő volt annak feltételezése, hogy éppen „Violante” és magyar lovagjainak nagy hatású katalán jelenléte ilyen *költői lenyomatként* maradt meg a hispán emlékezetben. Magyarul sajnos még nem olvasható a 115 oldalas könyv!

Barcelona, 1991.

Anderle Ádám

Hegedűs Lóránt: Nyitás a végtelenre

TANULMÁNY ADY ENDRE, JÓZSEF ATTILA
ÉS NÉMETH LÁSZLÓ ISTENKÉPÉRŐL

Ez a figyelemre méltó, karcsú tanulmánykötet az idő közben református püspökké lett szerző Adyról, József Attiláról és Németh Lászlóról szóló írásait tartalmazza. A könyv a Széchenyi István Szakkollégiumban elhangzott „Istenkép az európai kultúrtörténetben” c. előadás-sorozat alapján készült.

A vállalkozás azért is figyelmet érdemel, mert ugyan olvashattunk már a fenti szerzők Isten- és vallásélményéről, így, ilyen tudatosan még alig vizsgálták őket – együtt. Az ajánlás lírai megközelítése így szól: „Három csillagemberen át táruul itt fel előttünk a végtelen távlat: Ady Endre, József Attila és Németh László legmélyebb árnyaiból is felvillanó fényei vezetnek a legegységesebb és legszemélyesebb Végtelen felé.” Hegedűs Lóránt megközelítése természetesen meghatározott. Szemben az irodalomkritika „világi” rálátásával, ő a hit, a tételes vallás, s azon elül a protestantizmus felől elemzi alanyait. Jogos, bár természetesen a sok közül csak egy közelítés ez. Összességében példaértékű: túl a hivatalos irodalompolitika jelentős eredményein és ábrájain, eljött az ideje, hogy ebből az irányból is behatóbban értelmezzük a három kiemelkedő szerzőt. A Hegedűs által sugalmazott gondolat szerint századunk talán legmeghatározóbb három alkotójáról van itt szó. S mindhármójuk törekvéseire jellemző „az isteniségben Istenkeresés és Istenalálás” élménye, még ha pl. József Attilánál tán föl is kapják némelyek a fejüket illetően állítások hallatán.

A szintézisteremtő Ady élményei közismertebbek. Daca, küldetéses vétője, protestáló hite sokat emlegetett fogalmak. A gyökerek „Az Istennel naponta beszélgető Édes” anyai szívéhez kötik mindhalálig. Így áll előttünk a líra, mely korszerű és valódi transzcendenciát átélő, kifejező, valamint kozmikus távlatú, történelmi hatóerejű és egzisztenciális. S történik mindez abban a XX. században, melyben az ún. transzcendenciavesztés állapota oly meghatározó és kínzó. Idekapcsolódik a *Hiszek hitetlenül Istenben* c. vers értelmezése, ahol az evangéliumi ige visszhangját látatja Hegedűs: „Hiszek Uram, légy segítségül az én hitetlenségemnek.” (Mk. 9.

24.) Nagyon fontos, hogy bizony nincs itt szó garantált és „birtokolt biztonságról”, csak „egzisztenciálisan átélt bizonyosságról”. A legbiztosabb közvetítő pedig ebben az irányban és viszonyban kétségtelenül Krisztus. A Krisztus-élmény Ady egész líráját átvilágítja. A szerző meggyőzően vallja, hogy világirodalmilag is páratlan, ahogy Ady végigjárja az élő Isten megtalálásának egzisztenciális útját. Alapfogalom itt a *megszólíttóság*. Beleillik ebbe a képbe, amit a költő kozmikus és történelmi élményéről mond, bár ez utóbbi értékelésben kétségtelenül kevesebb az újdonság, hiszen ezt már alaposabban megvizsgálta az irodalomtörténet. E tárgyban Hegedűs is hivatkozik Király István monográfiájára, mely ama bizonyos négy forradalmi korszakot állította az életmű centrumába.

Legalább ennyire izgalmas a *József Attila istenélménye* című írás. A XX. század poklait intenzíven átélt költő bonyolult, ellentmondásoktól sem mentes útkeresése áll Hegedűs Lóránt vizsgálódásának középpontjában. A költő, akinek gondolatvilágában megfért vagy éppen küzdött egymással Freud és Marx, szocializmus és vallás. A gyökerek itt is valósak. Keveset szólhat még arról, amiről itt olvashatunk: a görögkeleti vallású József Attila kisiskolás korában a Kálvini téri református templomba járt, és istentisztelet után a vasárnapi iskolába is eljárt. A dícséretet a zsolnárok, a bibliai példázatok fogékony lelket találtak benne. Bőséges versrészlet-idézetekkel támasztja alá Hegedűs a mondandóját. A bibliai-irodalmi gyökerek a legfontosabbak persze, a szerzőnek nem célja, hogy mindenáron a költő túlláradó hitéről győzze meg az olvasót. Arra ugyanakkor tovább is megy: „Ezt az istenélményt... József Attila korszerű egzisztenciális, távolról sem csak egzisztencialista szkepticizmussal megszenvedti. Adyhoz hasonlóan ő sem tud magától értetődően Istenben hinni, csak hitetlenségen át az istenélményhez érkezni.” – írja. Majd: „József Attila megszenvedett istenélményét humán forradalmi szemlélettel saját életprogramjába tagolja.” Hegedűs Lóránt szerint egyébként az ő nevéhez fűződik a híres Luther-költeménynek, az *Erős várunk nekünk az Istennek*, a reformáció „forradalmi himnuszának” legjobb magyar fordítása. Egy biztos: a teológiai közelítés tovább árnyalja a József Attila-képet, persze további vitákra sarkallja azokat, akiknek változatlanul időszerű ez a csodálatos, bár egyes eltévedt elmék számára „hitelét veszített” költészet.

Németh László üdvösségügye – olvassuk a harmadik tanulmány címeiként. Itt tán közismertebb dolgokról esik szó, mint József Attila esetében. Az „üdvösségügy lángelméjeként” aposztrofált író-gondolkodó illetén vonásairól eddig Sándor Iván adta a leghitelesebb képet az üdvösség-harcról írott könyvével. Mások sem kerülhették ki a fogalmat. Tudjuk, hogy Németh László élete és az üdvösség ügye egyet jelentett. Hegedűs Lóránt most mindezen a tételre valláshoz való bonyolult viszonyát elemzi, s útja végén így idézi az író: „A kereszténység mérge, a dogmák tekintetében hihetetlen és frivol voltam. *S a legmélyen, az, hogy a világot szenvedem, ez az, amiben keresztyén vagyok.*” A szerző minden sorában érződik, hogy a hatalmas életművel birkózó elme tudományos tisztességgel és szenvedéllyel közeledik tárgya felé. Némiképp eltérően a szakirodalom eddigi eredményeitől, itt a drámáknak kiemeltebb szerep jut. Érthetően, hiszen: „Ők mutatják be az üdvösségügy kárhatatosságát. A drámák az üdvösségügy alternatív voltának kinyilatkoztatása.” Csupa nagy jellem: VII. Gergely, Husz, Széchenyi, II. József és mások. Az íróhoz hasonlóan mindegyik vívta a maga üdvösség-harcát.

Hegedűs Lóránt tárgyilagosan, de határozottan vitázik is Németh László nem egy nézetével. Ez természetes, hiszen a lelkész lényéből, hovatartozásából fakadóan kell vitassa az író objektív vallás- és egyházkritikáját. A nyilvánvaló nézetkülönbségek ellenére azt kell mondanunk, mégsem az az erősebb, ami szétválaszt, hanem az, ami összeköt. A végső magyarázatot erre az üdvösségügy előadásának csodája c. zárófejezet adja meg. Hangsúlyozza Németh László egyedülálló, máshoz nem hasonlítható jellegét. „...örökkévaló, kozmikus, emberi és személyes egyedülvalóságában tart ki üdvösségügye mellett mindhalálig.” (*Budapest, Szabadság téri Református Egyházközösség.*)

Bakonyi István